

BOGANMELDELSER

Astrid Becker: Der Tatbestand des Verbrechens gegen die Menschlichkeit, Überlegungen zur Problematik eines völkerrechtlichen Strafrechts. Schriften zum Völkerrecht, Band 126, Duncker & Humblot, Berlin, 1996, 317 s.

Emnet for denne afhandling er gerningsindholdet i "forbrydelser mod menneskeheden". Forbrydelser mod menneskeheden forbinder de fleste jurister med Nürnberg-tribunalets domfældelse i 1946 af de mest fremtrædende af de nazistiske krigsforbrydere. Begrebet har imidlertid siden oprettelsen af FN's *ad hoc* straffetribunaler for det tidligere Jugoslavien og Rwanda fået fornyet aktualitet, idet forbrydelser mod menneskeheden er blandt de forbrydelser, som begge tribunalerne har kompetence til at retsforfølge, jf. nærmere artikel 5 og artikel 3 i statutterne for hhv. Jugoslaviens- og Rwanda-tribunalet. Efter de to nævnte statutter omfatter begrebet følgende forbrydelser: Mord, udryddelse, slaveri, deportation, fængsling, tortur, voldtægt, forfølgelse af politiske, racemæssige eller religiøse årsager og andre umenneskelige handlinger. Den i sommeren 1998 vedtagne statut for en permanent, international straffedomstol ("International Criminal Court"), indeholder også en bestemmelse om forbrydelser mod menneskeheden ("crimes against humanity"). Som det også fremgår af afhandlingens undertitel, er der således tale ikke bare om et strafferetligt emne, men nok så meget om et emne, der normalt behandles inden for rammerne af folkeretten.

Forfatteren indleder sin fremstilling med *Afsnit A: Folkerettens og den folkeretlige strafferets historie*. Afsnittet indeholder i hovedsagen en oversigt over den verdenshistoriske udvikling fra stenalderen og frem til vort århundrede. Reelt er det først fra og med den nedskrivning af regler for humanitet i forbindelse med krigsførelse – "krigens folkeret" – som tog sin begyndelse i anden halvdel af 1800-tallet, at et relevant sammenligningsgrundlag er til stede. Resultatet heraf var blandt andet en begyndende "kodifikation" af disse normer i manualer for de væbnede styrker i de forskellige lande. Det er dog først fra retsopgøret efter 2. verdenskrig, at "forbrydelser mod menneskeheden" kan erkendes som et selvstændigt begreb, dog fortsat som et appendiks til den mere omfattende gruppe af "krigsforbrydelser". Forfatteren nævner som eksempler herpå statutterne for Nürnbergtribunalet og Tokyotribunalet, de allieredes "Kontrolrådslov nr. 10" vedtaget for det besatte Tyskland, FN's folkedrabskonvention fra 1948, udskillelsen af apartheid og tortur til særlige konventionsdokumenter samt flere af FN's Folkeretskommissions forslag til "Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind". Endelig nævnes også artikel 5 i statuten for Jugoslaviens-tribunalet. Derimod er den tilsvarende bestemmelse i artikel 3 i tribunalet for Rwanda ikke nævnt, ligesom Rwanda-tribunalet, der er nedsat ved FN's Sikkerhedsråds resolution nr. 955 af 8. november 1994, heller ikke er nævnt i fremstillingen. Selv om trykåret oplyses som 1996, må redaktionen derfor antages at være afsluttet et godt stykke tid før dette tidspunkt.

Den historiske oversigt udmærker sig ved at indeholde meget få oplysninger om en egentlig folkeretlig strafferet før perioden efter 1. verdenskrig, og værdien af – selv et meget kort – afsnit om folkeretten i stenalderen (!) står i hvert fald ikke klart for denne anmelder. Derimod kunne en historisk indledning formentlig udmærket have indeholdt kommentarer til de *nationale* retssager om krænkelser af krigens love, som historien i hvert fald i de sidste par hundrede år er ganske rig på, og som må anses for en væsentlig forudsætning for udviklingen af en egentlig mellemfolkelig strafferet på området krigsforbrydelser og forbrydelser mod menneskeheden.

Afsnit B: Den formelle begrebsbestemmelse af den folkeretlige strafferet og materiel afgrænsning bruger forfatteren til at afgrænse emnet over for international strafferet, forbrydelser

med universel jurisdiktion ("Weltverbrechen") og den strafferet, der er udstedt af supranationale organisationer, f. eks. den europæiske union. Desuden behandles erstatningsansvar pålagt efter folkeretlige normer. Forfatteren afgrænser den folkeretlige strafferet over for de andre begreber særlig derved, at strafansvar skal kunne pålægges direkte ud fra folkeretlige normer, dvs. uden nogen forudgående transformation via national ret.

Særlig til fremstillingen vedrørende forbrydelser med universel jurisdiktion bemærkes, at der her tænkes på forbrydelser, hvor staterne har en folkeretlig forpligtelse til at sikre, at sådanne overtrædelser efterforskes, og at gerningsmanden enten straffes ved landets egne domstole eller udleveres til et land, der vil påtage sig at rejse sag og straffe for overtrædelserne. De mest kendte eksempler herpå er de såkaldte *grove overtrædelser* af Genèvekonventionerne af 1949. Til forfatterens fremstilling heraf kan tilføjes, at selv om forfatteren side 53 omtaler mængden af traktatbestemmelser herom som begrænset, er den dog i de seneste år blevet udvidet med nye regler om tilvejebringelse af universel jurisdiktion for så vidt angår forbrydelser begået mod FN-personel m.v., jf. nærmere FN's konvention af 9. december 1994 om sikkerhed for FN-personel samt personel knyttet til FN. Konventionen er på nuværende tidspunkt ikke undertegnet af mange lande, og er ikke trådt i kraft. Det kan diskuteres, om den beskyttelse, som FN-soldater vil få i henhold til den ny konvention er af sædvaneretlig karakter, men dette er næppe tilfældet for så vidt angår bestemmelserne om universel jurisdiktion.

I *Afsnit C: Den folkeretlige strafferets kilder* gennemgås kort de almindelige kilder til folkeretten, jf. den velkendte opremsning i artikel 38 i statuten for den mellemfolkelige domstol. Med den begejstring man altid møder landsmænd i udlandet, konstaterer den danske læser, at der på side 61 i note 13 er en henvisning til den tyske udgave fra 1951 af Alf Ross' Lærebog i Folkeret. Side 65-67 diskuteres, i hvilket omfang princippet *nullum crimen, nulla poena sine lege* ("ingen forbrydelse eller straf uden lov") har karakter af bindende sædvaneret i folkeretten. Forfatterens konklusion er, at dette er tilfældet, men at der i folkeretten ikke stilles krav om, at den konkrete straf er beskrevet, når blot der er en generel straftrussel. Side 71-78 gennemgås kilderne til "forbrydelser mod menneskeheden" som retssædvane. Forfatteren tager her sit udgangspunkt i den første Genèvekonvention om beskyttelse af syge og sårede i felten fra 1864 og fastslår, at der senest fra dette tidspunkt med sikkerhed kan tales om folkeretlige regler, der beskytter rettigheder for individer. Forfatteren fastslår side 75, at der i hvert fald i dag ikke hersker tvivl om, at der i verdenssamfundet har udviklet sig den retsgrundsætning, at disse forbrydelser er strafbare. (Derimod giver hun ikke sikkert udtryk for, om dette også var tilfældet i 1945 i forbindelse med Nürnberg-processen.) Herefter tilbagestår selvfølgelig fortsat nærmere at konkretisere de enkelte strafbare forhold.

Afsnit D: Adressater for folkeretlige strafformer gennemgår kort de traditionelle spørgsmål om stater og individer som folkeretssubjekter, mens *Afsnit E: Kodifikations- og forrangsspørgsmål* endnu kortere gennemgår mulighederne for og konsekvenserne af kodifikation af folkeretlige normer samt spørgsmålet om forrang for folkeretten i forhold til national ret.

Afsnit F: Gerningsindholdet i forbrydelser mod menneskeheden udgør omtrent halvdelen af afhandlingen og således kernen i denne. Afsnittet indledes med en sammenligning af menneskerettighedsbegreberne i forskellige kulturkredse og fortsætter med et forsøg på at påvise nogle "fællesnævner" for begrebet. Side 171-176 diskuteres forfatteren forskellige muligheder for kodifikation af begrebet enten i form af regionale kodifikationer, en universel formulering eller en mellemting, hvor de forskellige kulturkredses opfattelser efter forfatterens mening bedre end ved en universel formulering kan komme til udtryk. Resten af afsnit F søger mere konkret at indkredse egentlige gerningsindhold eller de forbrydelser, som efter forfatterens opfattelse bør omfattes af "forbrydelser mod menneskeheden". Side 179-185

behandler forfatteren vilkårlige drab og folkemord. Efter forfatterens opfattelse bør folkemord udskilles fra forbrydelser mod menneskeheden. Side 185-188 behandles umenneskelig behandling og side 188-191 tortur. Under slaveri, der behandles side 191-200, medtager forfatteren også (side 194) livegenskab og udnyttelse af børns arbejdskraft. I afsnittet side 200-206 om udvisninger savner man en henvisning til aktualiseringen af dette begreb i den jugoslaviske konflikt ("etnisk udrensning"). Forfatteren behandler endelig diskrimination og apartheid side 206-210 og side 210-213 vilkårlige forfølgelser m. v. Afsnittet afsluttes med forfatterens eget forslag til en kodifikation (side 217), hvor strafbarhed gøres betinget af subjektivt forsæt til med vold at ville forandre eller ødelægge den bestående "Wertordnung".

Afsnit G: Sammenfatning og udsyn afslutter fremstillingen med en kort sammenfatning. Bogen er i øvrigt forsynet med tillæg med uddrag af en række af de dokumenter, der henvises til i teksten, litteraturfortegnelse og stikordsregister.

Efter læsning af de indledende afsnit A-E, er det med en vis forventning, at man går i gang med det afsluttende afsnit F. Det er denne anmelders opfattelse, at disse forventninger ikke bliver indfriet. Årsagen hertil er efter min opfattelse, at fremstillingen hele vejen igennem fremtræder som meget teoretisk. Dens kildegrundlag er i al væsentlighed næsten udelukkende andre skriftlige, folkeretlige fremstillinger, og man leder således stort set forgæves efter henvisninger til f. eks. retsafgørelser, det være sig fra internationale tribunaler eller nationale domstole. Al jura – også strafferetten og folkeretten – handler om mennesker, og der er ganske simpelt for få mennesker i forfatterens fremstilling. Selv om denne måtte være skrevet på et tidspunkt, før der endnu var rejst tiltaler ved de to krigsforbrydtribunaler for det tidligere Jugoslavien og Rwanda – endsige afsagt nogen domme – så er historien efter 2. verdenskrig fuld af eksempler på afgørelser om afgrænsningen af det nærmere område for krigsforbrydelser og forbrydelser mod menneskeheden – f. eks. Nürnberg-tribunalet, de mange krigsforbrydersager ført ved nationale militærdomstole umiddelbart efter 2. Verdenskrig, samt de mange sager ført ved civile og militære domstole helt op til vore dage. Som de mest spektakulære eksempler herpå kunne nævnes *Eichmann-sagen* fra Israel, *Klaus Barbie-sagen* i Frankrig, sagen mod den tidligere SS-kaptajn *Erich Priepke* fra Italien, og *Maurice Papon-sagen* – også fra Frankrig. Forfatteren kan ikke bebrejdes, at de to sidstnævnte sager ikke er nævnt, da de begge daterer sig fra tiden efter 1994, men de er medtaget for at vise, hvor mange *konkrete* sager, der rent faktisk har været ført i nyere tid, hvor de af forfatteren beskrevne retsprincipper har fundet *praktisk* anvendelse. Med andre ord: Forbrydelser mod menneskeheden involverer mange menneskeskæbner – ofre og bødler – hvis nærmere forhold med fordel kunne have været inddraget af forfatteren med henblik på at perspektivere afhandlingen og først og fremmest gøre denne mere nærværende og mindre teoretisk.

Forfatteren afskærer sig selv fra at anvende dette rige kildemateriale ved at begrænse sit emne til alene at angå de folkeretlige strafferetsnormer, der alene er baseret på folkeretlige normer og ikke på national transformation heraf. Selv om en sådan afgrænsning kan forekomme teoretisk velbegrunderet i afgrænsningen af et emne, giver det anledning til den kommentar, at kriminalitet som forbrydelser mod menneskeheden først får virkeligt indhold, når gerningsindholdet transformeres til nationale straffernormer. Uanset det udmærkede arbejde, der i disse år præsteres ved krigsforbrydtribunalerne for Ex-Jugoslavien og Rwanda, så er det trods alt de nationale domstole og de nationale påtalemyndigheder, der udgør det afgørende og mest fintmaskede værn mod krigsforbrydelser m. v., særlig for så vidt angår de forbrydelser – som f. eks. grove overtrædelser af Genévekonventionerne m. v. – som er tillagt universel jurisdiktion.

Peter Otken,

Forvarsarskommandoen, Danmark.

Kai Ambos: Strafflosigkeit von Menschenrechtsverletzungen. Zur "impunidad" in südamerikanischen Ländern aus völkerrechtlicher Sicht. Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg, Band S 60, Freiburg im Breisgau, 1997, XXXV + 439 s.

Forbrydelser mod menneskerettighederne begået i Sydamerika under diktaturtiden fik en fornyet aktualitet i efteråret 1998 i forbindelse med de engelske myndigheders anholdelse af General Augusto Pinochet, Chiles tidligere diktator. Et af de spørgsmål, som anholdelsen aktualiserede, var spørgsmålet om nødvendigheden af en form for retsopgør eller anden form for udsoning i forbindelse med ophøret af et diktatur og overgangen eller tilbagegangen til demokrati. For den, der har interesse i at få en videnskabelig indføring i en nogle af de retsopgør – eller mangelen på samme – i forbindelse med (gen)indførelsen af demokratiet i 5 sydamerikanske lande, kan det anbefales at læse *Kai Ambos'* bog om "*Impunidad*" fra 1997.

"*Impunidad*" eller "*impunity*" kan på dansk bedst oversættes med "fravær af straf". Udtrykket bruges som udtryk for det forhold, at (klart) strafværdige handlinger (eller undladelser) ikke retsforfølges og pådømmes. Særlig i forbindelse med folkedrabet i Rwanda i 1994 og andre grove overgreb mod civilbefolkningen i Centralafrika har man talt om en "*culture of impunity*", dvs. en indgroet, manglende retssikkerhed i form af fravær af straf for gerningsmændene til disse forbrydelser.

Fremstillingen "*Strafflosigkeit von Menschenrechtsverletzungen*" tager som nævnt ikke udgangspunkt i begivenhederne i Centralafrika, men derimod i Sydamerika og de dér begåede menneskerettighedskrænkelser i forbindelse med militærdiktaturer og borgerkrige mellem militæret og andre sikkerhedsstyrker på den ene side og oprørsbevægelser og terrorister på den anden. Forfatteren har udvalgt 5 lande, nemlig Colombia, Peru, Bolivia, Chile og Argentina, som grundlag for sin undersøgelse.

Efter et kort 1. kapitel (*Strafflosigkeit und Menschenrechte*), hvor forfatteren nærmere søger at indkredse "*impunidad*-begrebet", indeholder kapitel 2 (*Die rechtstatsächlichen Erscheinungsformen der Impunidad*) en beskrivelse af de faktiske fremtrædelsesformer, som "*impunidad*" har haft i de fem lande. I forbindelse hermed fremhæves som eksempler en række spektakulære overtrædelser af menneskerettighederne, og årsagerne til at de ikke er blevet retsfulgt på en tilfredsstillende måde. Det fremgår af fremstillingen, at "*impunidad*" i form af stadig forekommende overgreb også i dag er et højt nærværende problem i Colombia og Peru, mens det for Bolivias, Chiles og Argentinas vedkommende i højere grad drejer sig om at gennemføre tilfredsstillende retsopgør med de ansvarlige for de overgreb, der blev begået under de nu afsluttede perioder med militærdiktatur.

I kapitel 3 (*Die normativen Erscheinungsformen der Impunidad*) gennemgår forfatteren herefter de forskellige retlige udtryksformer, som "*impunidad*" har eller har haft i de fem lande. Disse er i hovedsagen 1) amnestilovgivning, 2) jurisdiktion for militære og tilsvarende specialdomstole for medlemmer af politiet, hvorved efterforskning og pådømmelse ved det almindelige retssystem foranstaltning udelukkes, og 3) forskellige former for undtagelseslovgivning. Ikke overraskende er de forskellige lovgivningskomplekser meget forskellige fra land til land. I flere lande er grove overtrædelser af menneskerettighederne således undtaget fra amnestilovene, i andre ikke. Særlig vedrørende specialdomstoles jurisdiktion er det interessant, at argentinsk lovgivning indeholder en adgang for de almindelige domstole til at udøve jurisdiktion, hvis en militær domstol trækker sagen i langdrag. Tilsvarende bestemmelser findes dog ikke i de øvrige lande. Selv om forfatteren har gjort et stort arbejde for at lokalisere og beskrive de mange retlige normer, der formelt set hjemler en adgang til at undlade at straffe f. eks. krænkelser af menneskerettighederne, synes den megen fokusering herpå til en vis grad

at skygge for opmærksomheden på mere praktiske og faktiske årsager til manglende påtale og straf. Det forekommer således oplagt, at en (civil) anklagemyndigheds ulyst til at efterforske menneskerettighedskrænkelser begået af sikkerhedsstyrker kan være begrundet i intimidering, frygt for egen sikkerhed, sympati med de mistænkte medlemmer af sikkerhedsstyrkerne eller lige frem et systematisk samarbejde med disse om at dække over ulovlighederne i samfund, hvor politi og anklagemyndighed hverken har den uafhængighed eller de samme etiske normer som i lande med mere rodfæstede demokratiske institutioner. Forfatteren er dog selv opmærksom herpå.

Afhandlingens *kapitel 4 (Impunidad und Völkerstrafrecht)* er med sine 168 sider afhandlingens vægtigste. For det første stilles spørgsmålet: Er der en folkeretlig forpligtelse til at retsforfølge (straffe) de alvorligste menneskerettighedskrænkelser? Forfatteren besvarer det med, at det kun er tortur, der er omfattet af et sådant påbud i *nedskrevet folkeret*, dvs. traktatsret. For så vidt angår de to øvrige former for alvorlige menneskerettighedskrænkelser, som forfatteren udvælger, nemlig "udenrettlige henrettelser" og "forsvindinger", findes forpligtelsen efter hans opfattelse kun i sædvaneretten, – hvis den da overhovedet kan påvises med sikkerhed.

Konklusionen fører herefter forfatteren til at spørge, hvorvidt de forskellige former for amnestilovgivning, der er gennemført i de 5 lande, overhovedet er i overensstemmelse med folkeretten. Hans konklusion er, at folkeretten i hvert fald begrænser staternes adgang til ved undtagelseslovgivning, amnestier og benådninger at undlade at straffe for de nævnte overtrædelser af menneskerettighederne. Dette gælder særligt, når der er tale om amnestier, som udstedes af forbryderne selv, og som derfor særlig savner legitimitet ("*Selbstbegünstigung*"). En gennemgang af de forskellige amnestilove m. m. viser, at der generelt set er stor forskel i udformningen af de grupper af love, der undtager statslige sikkerhedsstyrker, hhv. den politiske opposition, fra retsforfølgning. De første er typisk meget enkle i udformningen, de sidste mere komplekse, tydeligvis begrundet i de "fredsaftaler" mellem regeringerne og oprørsbevægelser m. v., som danner grundlag for lovgivningen. Forfatteren konkluderer efter en gennemgang af en række enkelte love og "dekret-love", at enkelte af disse opfylder folkerettens krav, andre ikke, særlig ikke de, der giver amnesti for handlinger, som har indebåret overtrædelser af normer, som de relevante menneskerettighedsdokumenter ikke giver muligheder for at derogere fra, dvs. fravige.

Af stor betydning for begrænsningen af militærets og andre sikkerhedsstyrkers "*impunidad*" er omfanget af militære domstoles jurisdiktion i de enkelte lande. Forfatterens konklusioner kan kort gengives således, at den militære jurisdiktion har et "fornuftigt omfang" i Colombia og i Argentina, dvs. at militære domstole kun har jurisdiktion over forbrydelser begået af personer, der tilhører de væbnede styrker eller politiet, og hvis forbrydelsen har direkte forbindelse med tjenesten. I de øvrige lande er den militære jurisdiktion mere omfattende og inkluderer således i visse tilfælde *alle handlinger*, der begås af medlemmer af de væbnede styrker m. v. Forfatteren opstiller på den baggrund et "reformforslag", der i tre artikler tilsigter at regulere og begrænse militære domstoles jurisdiktion, – et forslag der bl. a. tager udgangspunkt i tilsvarende, gældende tyske regler.

Et særligt afsnit er viet betydningen af dét, der normalt betegnes som "*ansvar for at handle efter ordre*". Folkerettens norm, der stammer tilbage fra Nürnberg-processen efter 2. verdenskrig, siger, at det forhold, at man som underordnet handlede efter en ordre, selv om den var åbenlyst ulovlig eller retsstridig, *ikke* fritager for straf, men at forholdet evt. kan tillægges betydning som en formildende omstændighed. Forfatterens analyse viser, at kun formuleringen af de relevante straffebestemmelser i Colombia lever fuldt op til folkerettens standard.

5. *kapitel (Schlussfolgerungen und rechtspolitische Empfehlungen)* afslutter fremstillingen.

Blandt forfatterens konklusioner skal fremhæves, at det ikke så meget er normative, dvs. juridiske regler, der danner grundlag for "impunidad" i de undersøgte lande, men derimod sociale og faktiske faktorer og normer. Derfor bliver lovgivningens udformning kun af mindre betydning. Den lovgivning, der rent usminket gengiver disse normer, er således kun et spejlbillede af de politiske og sociale strukturer i de pågældende lande.

Forfatteren fremsætter i det afsluttende kapitel en anbefaling om at kodificere forbud mod grove menneskerettighedskrænkelser i national lovgivning. Derudover fremsætter han et forslag til støtte for reformer af straffeprocessen i de berørte lande, særlig med henblik på at afskaffe inkvisitorisk procesmåde i det omfang det ikke allerede er sket. En styrkelse af kampen mod krænkelser af menneskerettighederne kan desuden ske ved udnævnelse af en særlig (civil) anklagemyndighed med ansvar for at retsforfølge brud på menneskerettighederne samt ved at styrke ofrenes retsstilling, herunder deres ret til selv at anlægge sager m. v. Også non-governmentale organisationer skal have adgang til at gøre krav gældende under sagerne. Desuden nævner han behovet for afskaffelsen af en række faktiske forudsætninger for manglende strafforfølgning: Forbud mod "hemmelige" arrestationer og adgangen for politi og sikkerhedstjenester til at operere uden at skulle identificere sig. Og endelig vil det være afgørende for reformer, at militær, politi og sikkerhedstjenesterne ser sig selv i et andet lys end under diktaturerne, hvor overtrædelser af menneskerettighederne af mange medlemmer blev oplevet som en nødvendig og "retfærdig" del af "krigen".

Bogen afsluttes med en 35-siders sammenfatning på engelsk, et udførligt tillæg med uddrag af relevante menneskerettighedsdokumenter og en omfattende bibliografi.

Kai Ambos har skrevet en interessant og grundig bog, der udtømmende behandler et relevant emne inden for disciplinen: Folkerettens krav til national (straffe)ret. Det er en svaghed ved fremstillingen, at denne – som en juridisk fremstilling – nødvendigvis fokuserer meget på de retlige normer, der kan indvirke på tilstedeværelsen af "impunidad". Derved risikerer analysen at undervurdere de mange andre faktorer, sociale og politiske, som måske i endnu højere grad har været og stadig er afgørende for udviklingen, således som forfatteren også selv påviser det i sin konklusion. Tilsvarende indebærer fokuseringen på retlige normer en risiko for at undervurdere betydningen af de "forsoningsprocesser", der gennem den sidste halve snes år har været gennemført i en række lande – spændende fra egentlige retsopgør over "sandhedskommissioner", hvor offentlig bekendelse af begåede forbrydelser er en forudsætning for adgang til amnesti, til amnestier i form af "blankochecks" udstedt af en militærregering, inden den overlader regeringsmagten til en civil regering. Forsoningsprocesserne konciperes og gennemføres nok så meget ud fra de samme væsentlige sociale og politiske faktorer; og retlige overvejelser, herunder om folkerettens krav til national ret, må formodes kun i mindre grad at være afgørende herfor.

Peter Otken,
Forsvarskommandoen, Danmark.

Richard A. Leo & George C. Thomas III (eds.): *THE MIRANDA DEBATE. Law, Justice and Policing*. Northeastern University Press, juli 1998. 339 sider. Pris: £ 52.50, indbundet.

"You have the right to remain silent. Anything you say can and will be used against you in a court of law. You have the right to a lawyer during questioning. If you cannot afford a lawyer, one will be provided for you at no cost."

Det er den meget kendte, men også meget kontroversielle, amerikanske Supreme Court dom,

Miranda v. Arizona fra 1966, der kræver, at ovennævnte oplysningerne skal gives til en arrestand inden en politiafhøring påbegyndes. Endvidere følger det af dommen, at et eventuelt afkald på at benytte *Miranda* rettighederne ikke må være fremtvunget.

Kan anklagemyndigheden ikke føre bevis for, at *Miranda* advarslerne er givet inden afhøringen, og at et eventuelt afkald på rettighederne er sket frivilligt, kan den afhørtes forklaringer og tilståelser ikke bruges som bevis i retten.

Eftersom *Miranda* rettighederne anses for at udspringe af den amerikanske Bill of Rights, Fifth Amendment, har retten end ikke en skønsbeføjelse ved afgørelsen af, om beviset kan benyttes; beviser tilvejebragt i strid med the Bill of Rights skal som alt overvejende hovedregel afvises.

Afgørelsen har i sjælden grad givet anledning til debat, især blandt amerikanske jurister. To af disse jurister har i bogen *THE MIRANDA DEBATE. Law, Justice and Policing* udvalgt 21 artikler med det formål at samle det vigtigste, der er skrevet om dommen. De to redaktører har endvidere selv skrevet 3 kapitler samt en indledning til hver af de fire dele, som bogens i alt 24 artikler er grupperet i.

Første del søger at give et overblik over den debat, der knytter sig til afgørelsen. Artiklerne i afsnittet diskuterer blandt andet, om *Miranda* indebærer en korrekt fortolkning af den amerikanske forfatning, om *Miranda* kan bruges til at lette presset på sigtede under afhøring, og om det er hensigtsmæssigt og korrekt at give en sigtet ret til at forholde sig tavs under afhøring. Emner, der bliver behandlet nærmere i bogens følgende afsnit.

En interessant artikel beskriver det amerikanske politis brug af tricks og urigtige oplysninger under politiforhør af arrestanter. Politiet er således berettiget til at give urigtige oplysninger om eksistensen af vidneudsagn, reelle beviser og identifikationer, som er sket ved falske konfrontationer. Forfatteren påpeger, at *Miranda* er mangelfuld, idet den ikke forhindrer brugen af disse unfair og uetiske metoder.

De artikler, der er samlet i bogens anden del, behandler de etiske og politiske dimensioner af *Miranda*. Nogle af artiklerne i afsnittet forfægter synspunktet, at *Miranda* overbeskytter den sigtede. Forfatterne finder, at det er moralsk forsvarligt og legitimt at forvente, at en sigtet besvarer spørgsmål, og at eventuel tavshed bør kunne bruges som bevis imod den pågældende under domsforhandlingen. I modsat fald gør man det for svært for politiet at opklare kriminalitet.

Andre forfattere finder, at *Miranda* ikke tilstrækkeligt effektivt imødegår det pres, som er indbygget i politiforhør, og at der deraf udspringer en risiko for urigtige tilståelser. Forfatterne gør gældende, at det blandt andet følger af, at der i dag ikke er flere, der benytter sig af retten til tavshed og forsvar, end før *Miranda*. Endvidere følger af det pres, som er indbygget i forhørssituationen, at afgivelse af *Miranda* rettighederne aldrig er helt frivillig. Den konsekvente reaktion på presset burde indebære en mere effektiv reaktion. Reaktionen kunne bestå i en fuldstændigt afvisning af at benytte forklaringer eller tilståelser afgivet under politiforhør som bevis i retten. En alternativ mulighed ville være at indføre en regel om, at der altid skal være en forsvarer tilstede under politiafhøring, også selvom arrestanten ikke begærer det.

Endelig er der forfattere, der gør gældende, at *Miranda* er et godt kompromis. De finder, at *Miranda* indebærer, at de afhørte teoretisk set bliver ligestillet med deres afhørere, uden at det synes at have betydning for politiets udbytte af afhøringerne.

Bogens tredje del beskriver forskellige empiriske forskningsarbejder. Undersøgelserne er blevet udført blandt andet med henblik på at klarlægge, hvilken betydning *Miranda* har haft på antallet af tilståelser. Resultaterne af undersøgelserne er imidlertid modstridende. Et arbejde har således fundet, at *Miranda* forhindrer tilståelser i 16% af alle afhøring, mens et andet

arbejde er kommet frem til, at Miranda ingen effekt har haft på antallet af tilståelser overhovedet.

Artiklerne samlet i bogens fjerde del diskuterer Mirandas fremtid. Flere artikler overvejer hensigtsmæssigheten af å indføre videooptagelser af politiafhøringer som supplement til Miranda. Andre diskuterer, hvorledes straffeprosessen generelt bør afveje ønsket om å tilgodese hensynet til den materielle sandhed over for ønsket om å beskytte forfatningsmessige rettigheter. En forfatter konstaterer, at der på trods af Miranda ikke sjældent forekommer psykologisk fremkaldte falske tilståelser. Han foreslår, at Miranda suppleres med en regel om, at tilståelser kun skal kunne optages som bevis i retten, såfremt tilståelserne er troværdige.

Bogen beskæftiger sig med amerikanske forhold, men mange artikler diskuterer spørsmål, som er af mere almen og generell karakter. For eksempel retten til tavshed, anvendeligheten af tilståelser afgivet under politiforhør og afvejningen af hensynet til en effektiv kriminalitetsbekæmpelse over for hensynet til den enkelte borgers retssikkerhed. Det betyder, at indlæggene også er tankevækkende og relevant læsning for jurister og juridisk interesserede uden for USA. Eftersom bogens artikler er skrevet på baggrund af meget forskellige holdninger til de spørsmål, som diskuteres i bogen, får læseren belyst de behandlede problemstillinger fra flere forskellige sider.

En indvending mod bogen er, at der forekommer en del overlapninger, idet de samme synspunkter kan ses gentaget i forskjellige artikler. Det er dog næppe muligt helt å undgå gentagelser i forbindelse med den form, som er anvendt i bogen.

Alt å alt er der imidlertid tale om en række artikler, som for de flestes vedkommende er interessante og læseværdige. Bogen kan derfor anbefales.

Birgitte Brøbech

Københavns Universitet

Benson, Michael L. og Francis T. Cullen: Combating Corporate Crime. Local Prosecutors at Work. Northeastern University Press, 1998.

La meg først som sist slå fast at *Combating Corporate Crime*, heretter CCC, er en viktig studie for alle som arbeider med økonomisk kriminalitet. Det er etter min mening en bok som burde vært pensum for enhver som arbeider med økonomisk kriminalitet. Benson og Cullen har levert en nyttig bok for både forskere og praktikere. Dette betyr ikke å CCC er uten svake sider, men å disse i stor grad havner i skyggen av studiens kvaliteter.

Det er etter min mening to hovedgrunner til å CCC er både nyttig og viktig. Den første er at Benson og Cullen på en grundig og overbevisende måte tar for seg et forsømt tema innen studier av økonomisk kriminalitet: lokale påtalemyndighetenes arbeide med økonomiske saker. Den andre er måten studien er utført på. Metodisk er Benson og Cullens studie forbilledlig i så måte at de kombinerer kvantitative og kvalitative metoder på en fruktbar og pragmatisk måte. Kombinasjonen av kvantitative og kvalitative data gjør at studien både gir et fint oversiktsbilde, men også griper lokale rettskulturer og aktørenes egen forståelse av sitt arbeide. Studien bygger på både survey-, foreliggende- og intervjudata. Surveyundersøkelsen er på nasjonalt nivå hvor lokale påtalemyndigheter i byområder "metropolitan areas" sammen med et tilfeldig utvalg på 25% av de som virket på "landsbygda" er valgt ut. De kvalitative intervjuene skjedde i fire utvalgte områder hvor det var spesielt mange økonomiske saker (Cook County, Los Angeles, Duval Country og Nassau County). Benson og Cullen har utført en grundig studie som undertegnede har full forståelse for at det tok noen år å gjennomføre. Et kritisk punkt som

kan reises til metodekapitlet (kap. 3) er at surveyundersøkelsen drøftes på en langt mer grundig måte enn de kvalitative intervjuene. Det opplyses for eksempel ikke elementære forhold som hvor strukturerte eller "dype" intervjuene var.

Ettersom CCC er en amerikansk studie kunne en kanskje forvente at dens relevans for europeiske eller nordiske forhold var av liten betydning. Det amerikanske retts- og kontrollsystem er ganske annerledes enn det norske, det er større og langt mer komplekst, påtalemyndighetene er politisk valgt og de arbeider adskilt fra politiet. Kulturen, også rettskulturen, skiller seg på vesentlige punkter fra de nordiske. Til tross for de grunnleggende forskjeller behandler studien en rekke forhold som er velkjente fra nordiske studier av de særegne problemer straffeforfølgningen av økonomiske saker reiser. Fra en kriminologisk synsvinkel syntes jeg det var særlig spennende å lese om hvordan påtalemyndighetene valgte ut saker egnet til straffeforfølgning. På grunn av stort arbeidspress og begrensede midler ble en rekke saker rett og slett aldri påtalt fordi de ble oppfattet som umulige å vinne. Vane / erfaring spiller også inn, man velger sakstyper man er godt kjent med. Derfor oppstår det klare regionale forskjeller, noen steder utvikles ekspertise på miljøkriminalitet, mens "consumer fraud" vektlegges andre steder. Hva som oppfattes som kriminelt henger sammen med hvilke oppfatninger som råder om hvordan økonomisk kriminalitet "ser ut". Påtalemyndighetene har en tendens til å fokusere på "normal crimes", mens de ofte ikke riktig vet hva som skal gjøre med nye former for kriminalitet. De saker som kommer frem i pressen via saker som påtales og idømmes skaper derfor et kriminalitetsbilde som er svært skjevt i forhold til den reelle økonomiske kriminalitet.

En innvending som kan reises mot Benson og Cullens bok er at den til tider fremstår som noe vel kontrolloptimistisk. Med det mener jeg at Benson og Cullen går noe "native", at de etterhvert utelukkende ser verden fra de lokale påtalemyndighetenes side. Det er ikke mye skepsis mot økt kriminalisering av nye grupper lovbrøyttere. Lovbrøytterne kommer *ikke* til orde i boken, noe som heller ikke er bokens siktemål. Personlig finner ikke jeg denne "ensidigheten" særlig problematisk. CCC utgir seg ikke for å gi en "sann" beskrivelse av noe annet enn de lokale påtalemyndighetenes arbeide med økonomisk kriminalitet, og det greier den utmerket godt.

Boken anbefales til alle som arbeider med økonomisk kriminalitet enten som praktikere innen kontrollapparatet eller som forskere. Mange burde ha CCC i sin bokhylle, eller på sitt skrivebord. Den burde leses av ansatte som arbeider med økonomiske saker i politiet, ØKOKRIM, Kreditilsynet, Skattedirektoratet, domstolene og ved universitetene for å nevne noen.

Paul Larsson
Oslo Universitet

Kimberley J. Cook: Divided Passions. Public Opinions on Abortion and the Death Penalty. Northeastern University Press, Boston 1998. X + 229 s. ISBN 1-55553-330-2.

Hvordan kan en person være modstander af abort – eller som det hedder i USA – "pro-life" i så høy grad, at han er parat til at dræbe læger, der foretager legale abortindgreb? Måske bliver det lettere at forstå, når man får at vide, at denne person er tilhænger af dødsstraf. Livet er altså ikke en absolut værdi for ham. Han er "pro-life" med modifikationer. Han anser abort for et vilkårligt indgreb i livet, mens en henrettelse er undergivet visse retssikkerhedsgarantier og derfor ikke vilkårlig. Han ser også en forskel i at tage et uskyldigt (barns) liv og at berøve en skyldig (forbryder) livet.

Men hvad så med abortmodstandere, der er imod dødsstraf, og aborttilhængere – “pro-choice” – der er henholdsvis tilhængere (som fx. præsident Clinton) og modstandere af dødsstraf?

Ifølge General Social Surveys (opinionsundersøgelser) er der i USA flest, der – som præsidenten – er “pro-choice” og “pro death penalty”. Derefter kommer “pro-life” og “pro death penalty”, en kombination af holdninger, som toppede i 1985 (under Reagan). Mindre almindelig er kombinationen “pro-life” og “anti death penalty”. Endelig udgør personer, som er “pro-choice” og “anti death penalty”, mindre en 15% af respondenterne. Deres antal faldt støt i 1980'erne.

Tilhængerne af dødsstraf er mænd i højere grad end kvinder, hvide mænd i langt højere grad end sorte mænd og velhavende mænd i højere grad end fattige mænd. Disse hvide mænd tilhører i højere grad end andre fundamentalistisk protestantiske eller katolske kirkesamfund. Det er de samme mænd, som er modstandere af kvinders ret til at vælge abort.

Dette er den demografiske baggrund for bogens beskrivelser og analyser. Den indledes med en kort og instruktiv gennemgang af den nyere historiske udvikling i abortspørgsmålet og anvendelsen af dødsstraf i USA. Derefter får vi et interessant indblik i brugen af de to emner i præsidentvalgkampagnerne i 1988, 1992 og 1996. Endelig analyserer forfatteren en række interviews med personer, der tilhører en af de fire kombinationer af holdninger til abort og dødsstraf. Hun finder teorien om den (mere eller mindre) autoritære personlighed nyttig til at forstå de fire typer holdningskombinationer. Denne teori anvender i målestokken for graden af autoritært sindelag flere udtryk for “punitiveness”, dvs. en straffende (grund)holdning til medmennesker. “Punitiveness” bruges som analyseredskab i relation til interviewene.

Forfatteren må konstatere, at mennesker, der går ind for dødsstraf, er uinteresserede i faktisk viden om effekt m.v. De tror simpelthen på, at dødsstraf og henrettelser har afskrækkende virkning og er en effektiv måde at løse samfundets kriminalitetsproblem på. De er optaget af gengældelse og hævn, styrkelse af moralen og den sociale orden. Ifølge forfatteren støtter selve den amerikanske kultur brugen af vold som middel til at opnå et mål.

Interviewene med personer, der er tilhængere af dødsstraf og samtidig går ind for fri abort, viser interessant nok, at de i deres begrundelser lægger vægt på retfærdig gengældelse snarere end hævn. For dem er hensynet til ofrene og deres efterladte et væsentligt argument for dødsstraf. Tilhængere af dødsstraf, der samtidig er abortmodstandere, er derimod mere hævnorienterede i deres begrundelser. De ser abort som planlagt mord, og nogle af dem vil gerne udvide dødsstraffen til også at omfatte kvinder, der får abort, og læger, der foretager abort. De giver udtryk for stærk religiøs overbevisning og mener, at Gud har givet manden overherredømmet over kvinden og alle andre former for liv.

Det viser sig ikke overraskende, at personer, som er “pro-choice” og “anti death penalty”, har de mindst straffende attituder. Flere af dem er nærmest modstandere af straf i det hele taget, en holdning, som enten ikke er religiøst påvirket eller påvirket af Jesus-figuren og Det nye Testament.

Modsætningen er naturligvis personer med “pro-life” og “pro death penalty” holdninger. De har den mest straffende indstilling af alle. De rummer megen vrede mod “systemet”, samfundet og mest af alt mod kvinder, der får abort, samt deres hjælpere. Mens de tre andre grupper udtrykker accept af, at der kan være forskellige holdninger til de to spørgsmål, har denne gruppe kun foragt og fjendtlighed tilovers for anderledes tænkende. De opfatter sig selv som hævet over andre og ser verden i et dualistisk perspektiv: Mennesker er enten gode eller onde, enten normale eller kriminelle. Der er meget lidt plads for moralske “gråzoner”, hvilket bl.a. viser sig ved deres mangel på tolerance for abort selv i tilfælde af voldtægt, incest og foster-

skader. Religionen spiller en afgørende rolle for dannelsen af denne straffende mentalitet. Det gamle Testaments "øje for øje" udsagn nævnes hele tiden som begrundelse og legitimation for deres holdninger.

Selv om vi ikke har dødsstraf i Norden, og selv om debatten er forholdsvis rolig, når abort engang imellem sættes på dagsorden, så er bogen alligevel interessant læsning også i nordisk sammenhæng. For den politiske debat om straf, straf og mere straf antager – i hvert fald i Danmark – en mere og mere skinger tone i disse år. En analyse af de mest yderliggående straf-tilhængerens begrundelser og holdninger – med "punitiveness" og "autoritær personlighed" som analysebegreber – ville nok ikke falde totalt anderledes ud end analysen af "pro-life", "pro death penalty" mennesker i USA.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

Paul Rock: After Homicide: Practical and Political Responses to Bereavement. Clarendon Press, Oxford, 1998. ISBN 0-19-826795-9. XXVIII + 342 s.

Paul Rock, professor i sociologi – med særligt henblik på sociale institutioner – ved London School of Economics and Political Science, har skrevet endnu en fremragende bog om ofre for kriminalitet. De to første er "A View from the Shadows" (1986) og "Helping Victims of Crime" (1990) om udviklingen af "Victim Support" i henholdsvis Storbritanien og Canada. Den tredje, "The Social World of an English Crime Court" (1993), handler om etablering af en række "Crown Court Witness Services" i relation til engelske kriminalretter, deriblandt Old Bailey i London.

Den her foreliggende bog viser forfatterens store evner til at kommunikere, lytte og forstå, analysere og beskrive. Den handler om "secondary victims", det vil i denne forbindelse sige de nærmeste efterlevende medlemmer af et drabsoffers familie: forældre, søskende, sønner og døtre etc. Og den handler specielt om nogle usædvanligt intense, konfliktfyldte og indbyrdes stridende selvhjælps- og aktivistgrupper, som disse "secondary victims" eller "survivors" har dannet i og uden for den britiske "Victim Support" organisation. Den giver et skræmmende, men også indfølelse indblik i disse menneskers dybe traumer og store vrede, deres oplevelse af ikke at blive mødt med respekt og forståelse, deres frustration og hjælpeløshed i forhold til straffesystemet, og deres vedvarende fokusering på egen sag. Deres hele liv og identitet kommer til at afspejle den forbrydelse, de har været "ofre" for.

Bogen beskriver et ekstremt udslag af menneskers trang til at dele sig op i "os" og "dem", at skabe en mytologi, der placerer "os" på et højere moralsk stade end "dem". Et gennemgående tema i udsagn fra de pågældede efterlevende – som enkeltpersoner og i officielle erklæringer – er: "De, der ikke selv har været igennem det, forstår ingenting!" Det resulterer i på én gang ophøjet og patetisk isolationisme, og det udarter sig i øvrigt til en frasortering af potentielle medlemmer på moraliserende grundlag. Fx blev en mor, hvis ene søn havde dræbt den anden, ikke fundet værdig til optagelse. Det samme gjaldt en mor, der stadig opretholdt forbindelsen med sin mand, som havde dræbt deres fælles barn.

Et andet træk ved disse grupper er kravet om respekt – i en eller anden diffus forstand, som de har svært ved at give konkret indhold – og kravet om rettigheder: "We want as many rights as the criminal, we deserve more, definitely more than the criminals", er et typisk udsagn (s. 249). Disse rettigheder handler – når de konkretiseres – især om ret til deltagelse i straffesagen i form af vidneudsagn om den dræbte som person (karaktervidner), erklæringer om drabets

betydning for de efterlevende, medindflydelse på strafudmåling og prøveløsladelse, særlige venterum i retsbygningen og afskærmede pladser i retssalen m.v.

Bogen dokumenterer med overbevisende kraft det, vi jo godt ved: At vore straffesystemer er ualmindeligt uegnede til at håndtere de menneskelige ulykker, som personforbrydelser (og ofte også berigelses- og andre forbrydelser) dybest set handler om. Faktisk betyder systemernes håndtering i mange tilfælde, at der dynges yderligere belastninger og traumer oveni dem, forbrydelserne forårsager – for såvel de direkte som de indirekte ofre. I Storbritannien har "Victim Support" i almindelighed og de her omhandlede grupper i særdeleshed opnået forbedrede forhold for ofre på en lang række områder. Men det sker på det eksisterende systems præmisser. Paul Rock går ikke ind i en diskussion af dette problem. Men hans bog efterlader én med endnu et par argumenter for at tænke i andre baner, først og fremmest i retning af "restorative justice", "healing", "reconciliation", "mediation" og hele den bevægelse, der taler om alternativer til straffesystemets traditionelle måde at behandle konflikter mellem mennesker på.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

James B. Jacobs & Kimberly Potter: Hate Crimes. Criminal Law & Identity Politics. Oxford University Press 1998. VIII + 202 pp. ISBN 0-19-511448-5.

Med en noget grov forenkling kan man sige, at 1960'ernes store borgerrettighedslovgivning i USA, hvis hensigt var at sikre individets retsstilling uanset hans race (religion, etniske og nationale oprindelse etc.), var farveblind. De seneste år præges derimod af gruppernes indbyrdes frontstilling og konkurrence, *identity politics*. Jo mere en gruppe kan fremstå som offer og undertrykt, jo mere kompensation kan den kræve. Udover de klassiske diskriminationskriterier som race og religion kan også anføres køn og seksuel orientering, men kun fantasien sætter grænsen.

Med rette eller urette er det siden midten af 1980'erne blevet en almindelig opfattelse, at *hate crimes*, forbrydelser motiverede af gerningsmandens modvilje mod ofret ikke som individ, men på grund af ofrets tilhørsforhold til en anden race/religion etc. end gerningsmandens er under stadig, ja, alarmerende stigning, og at det er lovgivers og de retshåndhævende myndigheders pligt at modvirke denne udvikling. Disse bestræbelser har givet sig udslag i lovgivning om statistisk undersøgelse af fænomenet og om obligatorisk strafskærpelse ved forbrydelser motiverede af gruppehad eller gruppefordomme. Nykriminalisering er der ikke tale om. Tidligere forsøg på lovgivning om *group libel*, injurier ikke imod individer, men imod samfundsgrupper – som dansk straffelovs § 266 b og norsk straffelovs § 135 a – er omstødt af domstolene, særlig USA's Højesteret, som stridende imod *First Amendment*, den meget stærke beskyttelse af ytringsfriheden. Derimod har Højesteret anerkendt love om strafskærpelse for iøvrigt strafbare forhold begrundede ved et sådant motiv, hvor forsvarer gjorde gældende, at obligatorisk strafskærpelse på dette grundlag kriminaliserer tanker, skaber en "thought crime" å la 1984. I den vigtigste sag, *Wisconsin v. Mitchell*, var en sort blevet så rasende på alle hvide efter at have set filmen *Mississippi Burning*, at han anstiftede et groft overfald på den første, bedste hvide mand; strafmaksimum sprang herefter fra 2 år til 7 år, hvilket som nævnt anerkendtes i Højesteret.

Forf. udtrykker betydelig modvilje imod hele tankegangen om "hate crimes". For det første er der ikke engang enighed mellem delstaterne om, hvilke arter af grupper der skal præ-

mieres ved en særlig retsbeskyttelse; særlig er der uenighed om, hvorvidt had mod kvinder, typisk som et led i grove volds- eller sædelighedsforbrydelser, eller imod homoseksuelle skal medregnes, men også ofrets fysiske handicap anerkendes i nogle, men ikke alle stater. For det andet er det meget vanskeligt at indkredse, hvor kraftigt motivet skal have været, for at forbrydelsen skal bedømmes som udsprunget af gruppehad, og beslægtet hermed, hvordan det skal bevises.

Men væsentligere, forf. anser hele systemet som irrationelt, nærmest uretfærdigt, stort set overflødigt, måske endog skadeligt. Irrationelt først og fremmest ved, at lovene, for så vidt de indeholder andet end generel signalvirkning, må indebære en opfordring til prospektive forbrydere om at blive "equal opportunity offenders" og undlade diskrimination ved valg af offer; det lyder lettere tosset, men hvis man går i Central Park i New York for at begå røveri mod en parkbesøgende, gør man klogt i at vælge et offer af egen race for at undgå enhver risiko for strafsøkærpelse. Uretfærdigt først og fremmest ved, at mangfoldige andre motiver end gruppehad kan være nøjagtig lige så frastødende og tale lige så kraftigt for strafsøkærpelse som de særlig privilegerede hensyn. Det også efter dansk strafudmålingspraksis utvivlsomt skærpene racistiske motiv for vold er ret beset ikke værre end anden forsættelig og uprovokeret gadevold imod en gerningsmanden ubekendt person.

Overflødigt ved, at strafsøkærpelse er uden mening ved de alvorligste forbrydelser, hvor der i forvejen er hjemmel til de strengeste straffe, måske endog dødsstraf, således at systemet kun virker ved mindre forseelser, hvor omvendt behovet ikke er så stort, men også ved, at nærløsning af mange sager, mange statistiske oplysninger, viser, at det praktiske problem er meget mindre, end det fremstilles af de grupper, som ønsker den særlige beskyttelse. Mange husker stadig de skræmmende oplysninger om det betydelige antal ildspåsættelser i 1995 og 1996 rettede imod kirker hovedsagelig benyttede af den sorte befolkningsgruppe i de amerikanske Sydstater, og den umiddelbare opfattelse var, at der forelå racistisk motiverede forbrydelser, Ku-Klux-Klan spøjte i horisonten. En større undersøgelse viste, at der havde været 230 mistænkelige kirkebrande, hvoraf 122 mod kirker med fortrinsvis hvid menighed, 100 mod kirker med fortrinsvis sort menighed, 6 synagoger og 2 moskéer. Af hundrede mistænkte var en trediedel sorte, og størstedelen af resten var motiverede af alt andet end racehad såsom satanisme, assurancesvig, almindelig ødelæggelseslyst.

Skadeligt virker systemet allerede ved processen, faktisk lige fra politiets beslutning om at journalisere en sag som "hate crime" eller ej og end mere en beslutning om at omjournalisere fra "hate crime" til almindelig overtrædelse, hvilket i New York anses som så farebefængt, at det kræver enstemmighed i et femmandsudvalg sammensat af nogle af politiets højeste chefer. Domfældelse med obligatorisk strafsøkærpelse nødvendiggør meget nærgående afhøring om synspunkter, holdninger etc., alt andet end selve forbrydelsen – igen spøger tankeforbrydelsen. Men også i betydeligt omfang ved, at adskillige stærkt pressede sager så langt fra at medvirke til forsoning mellem grupperne får et virkeligt had til at blusse op, særlig når det måtte vise sig, at en antagelse om en "hate crime" ikke holder stik. I 1992 anmeldte to sorte børn i New York, at en bande hvide havde frarøvet dem deres penge til frokosten og oversmurt deres ansigter med hvid skosvæerte. En kolossal undersøgelse med hundredvis af afhøringer igangsattes, og en dusør på 20.000 \$ udlovedes. Da intet fremkom, konkluderede politiet, at anmeldelsen var fup, men så gik der lokal racepolitik i sagen, og politidirektøren lovede at holde sagen åben, selvom der naturligvis ikke foretoges videre. Omvendt nægtede sorte aviser at anerkende retfærdigheden ved domfældelse af seks sorte teenagere i en grim voldtægtssag med en hvid kvinde som offer endog uanset partielle tilståelser. Nogle af de beskrevne sager minder mest om romanen *The Bonfire of the Vanities*.

Mit eneste forbehold imod denne, som det synes, overbevisende anklage imod gruppehads-konstruktionen som et væsentligt element i strafferetten er, at jeg ikke har læst de kritiserede forfattere. Kan systemet virkelig have udviklet sig så skørt? Under alle omstændigheder bør denne skarpe og trods sit beskedne omfang uhyre grundigt dokumenterede bog inspirere til alvorlig overvejelse om betimeligheden af de gældende "hate crime" love i USA's enkeltstater lovgivende forsamlinger – hvis de da tør.

Peter Garde

dommer

Hillerød kriminalret

Donald A. Cabana: Death at Midnight. The Confession of an Executioner. Northeastern University Press, Boston, 1996, ISBN 1-55553-356-6. 200 sider. £14.95.

Donald A. Cabana var en helt almindelig ung jurastuderende, der blev sendt til Vietnam med det amerikanske flyvevåben. Han betegner sig selv om én af mange hjemvendte vietnam-veteraner, der forsøgte at få et liv til at hænge sammen. Cabana hverken var eller er, ifølge egen beskrivelse, en særlig kritisk amerikansk samfundsborger. Han følte sig ikke delagtig i 1970'ernes antikrigs-kampagner og accepterede uden videre refleksioner påstanden om, at dødsstraf var en uundværlig del af straffesystemet.

Bogens undertitel: "En bøddels tilståelse", rummer en præcis definition af bogens genre. Den er hverken fiktion eller dokumentation af et videnskabeligt indhentet forskningsresultat. Det er en fortælling om det virkelige livs bagside, baseret på egne oplevelser. En bekendelse!

Anvendelsen af begrebet tilståelse har to nivåer, når man læser bogen. For det første tilståelsen af – efter ordre og med loven i hånden – at have forestået aflivningen af to mennesker. For det andet er der tilståelsen af den forbrydelse, det er, at skulle bruge 25 år og to menneskeliv på at få sagt fra over for et etisk angribeligt fængselsystem. Et sted i bogen siger Cabana ganske vist, at han efter kort tids ansættelse var klar over, at fængselsvæsenet i det store hele var en fejltagelse, som hverken tilgodeså de indsattes behov eller ydede effektiv beskyttelse af offentligheden. Han vedgår på den anden side ærligt, at hans første besøg i Massachusetts Correctional Institution, Bridgewater fascinerede og tiltrak ham, selvom han stadig ikke kan gøre rede for, hvad det var, der tiltrak.

Bogen er tætpakket med personlige oplevelser, der er genfortalt så livagtigt, at man føler, man selv var tilstede. Især Connie Ray Evans, én af de fanger, hvis dødsstraf forfatteren eksekverede, gjorde som menneske stort indtryk. Cabana beskriver hvordan han og Connie omfavnede hinanden og bekræftede deres venskab, før Cabana forlod gaskammeret og gassen blev lukket ind. Samværet med Connie gav over årene forfatteren stof til megen eftertanke. Der beskrives en samtale mellem forfatteren og Connie, hvor Connie insisterede på at vide, hvordan Cabana ville forholde sig, hvis han troede, at en fange var uskyldig. Cabana argumenterede med systemets struktur, hvorefter det var andre, der forestod efterforskning og domfældelse. Han selv udførte blot den idømte straf. Fangen blev synligt vred og hans svar gjorde indtryk på såvel forfatteren som anmelderen: "Yeah, it's good to have someone to blame. Y'all always accuse us of blaming our parents, schoolteachers – anybody but ourselves for ending up in the joint. Hell, Warden, Y'all do it too. You didn't commit the crime, Earl did. You didn't convict him, the jury did. You didn't sentence him to die – the judge or the jury or some damn body else did. And when you kill him, it ain't really you that's doin' that, either. It's the state, the folks out there that's doin' it."

Bureaukratisk, hierarkisk magtvælde, vold og vilkårlighed, synes at høre til dagens orden i det amerikanske fængselsystem i 1970'erne og 1980'erne. Gentagne gange beskrives episoder og holdninger, som det er vanskeligt at forestille sig. Cabana beskriver bl.a. ubegrundede og nærmest nydelsesbetonede voldsepisoder, både hvor personale mishandler hjælpeløse og syge indsatte, og hvor fængselsledelsen lader indsatte mishandle, ydmyge og seksuelt udnytte andre indsatte.

I sidste instans synes vilkårligheden at være værst. Den råder såvel personalepolitisk som institutionspolitisk. Eksemplerne er talrige. Cabanas egen pragmatiske og afbalancerede omgang med fangerne kommer ikke sjældent til kort overfor bureaukratiets "spilleregler".

Den ultimative vilkårlighed opleves, da staten Mississippi udtager de to fra dødsgangen, som skal henrettes under forfatterens ledelse. Hverken Cabana, det øvrige personale eller de andre fanger ser noget som helst fornuftspræget ræsonnement. Der er i begge tilfælde tale om mennesker, hvis (alvorlige) forbrydelse ligger årevis tilbage, og som fører et stille og afdæmpet fængselsliv. I cellerne ved siden af sidder voldsomme fanger med adskillige små børns liv på samvittigheden. Alle har udtømt den sidste appelmulighed.

At forbrydelser skal straffes – og alvorlige forbrydelser straffes hårdt – stilles der ikke spørgsmålstegn ved. Det centrale er, om et samfund, der selv (vilkårligt) afliver sine borgere, er i stand til at være det gode eksempel, der skal til for at forebygge sine borgeres forbrydelser. Bogens eneste empiriske dokumentation består i en sides redegørelse for dødsstraffens anvendelse. Blandt andet får vi at vide, at i perioden 1976-1995 er mere end 60 dødsdømte mennesker blevet løsladt, fordi de var uskyldigt dømte.

Bogen er, fra først til sidst, en personlig bekendelse. Dens detaljerigdom er både dens styrke og dens svaghed. De, der interesserer sig for fordele og ulemper ved at anvende gaskammer frem for elektrisk stol, kan hente stof til eftertanke. Mere interessant for mig var de meget indgående beskrivelser af situationer, hvor almene forestillinger om rimelighed, retfærdighed og humanisme kommer til kort. Beskrivelser af ulykkelige og hjælpeløse mennesker, der får tæsk i en mørk natteime. Beskrivelser af et fængselsystem, der udnævner over- og underfanger og spiller dem ud mod hinanden. Havde disse beskrivelser været skrevet af en erklæret kritiker af det amerikanske straffesystem, havde de måske gjort mindre indtryk. En del af styrken ligger i, at forfatteren netop ikke ser sig selv som sådan. Detaljerigdommen vender dog ind imellem og bliver til langtrukkenhed, når man f.eks. får beskrevet hvert vejkrzyd på en køretur, præcis påklædning ved en ansættelsessamtale m.v. Nærheden, intimiteten gør dog det sidste til at leve med.

Der er ikke tale om en bøn om syndsforladelse, men en ærlig status over 25 års karriere i det amerikanske fængselsvæsen. Hverken kritikken af systemet eller selvkritikken forekommer overdreven, men nødvendig.

Anette Storgaard
Aarhus Universitet

Beth Grothe Nielsen og Annika Snare: Viktimologi. Om forbrydelsens ofre: teori og praksis. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 1998. ISBN 87 7288 706. 184 s.

Boken är den första i Danmark som behandlar viktologi. Den är skriven för att användas som lärobok men är dessutom relevant för praktiker. Författarna har delat upp ansvaret för arbetet på så sätt att Grothe Nielsen har utarbetat kapitel 1 till 5 och Snare kapitel 6 och 7.

Viktologi – läran om brottsoffer – omfattar flera saker. Vi kan tänka oss sambandet mellan

gärningsman och offer men även offrets roll i samhället. Det centrala för forskning inom detta område är att finna en tillräckligt god förklaring till offrets rätt. Inledningsvis diskuteras viktimologins identitet och olika uppfattningar om denna presenteras.

Beth Grothe Nielsen inleder med ett kapitel om offrets roll i olika samhällen. I detta kapitel ges en historisk överblick över framväxten av begreppet offer. Uttryckt med författarens egna ord är begreppet så gammalt som offret självt. Hon uppehåller sig inte vid olika definitioner utan tar i stället itu med att studera hur offret har behandlats genom tiderna. Flera typer av konfliktlösningar behandlas och hon återkommer till dessa i det femte kapitlet, eftersom de primitiva konfliktlösningarna återupplivats i länder som Kanada och Australien. Detta angreppssätt är enligt min mening långt mer fruktbart än att hänge sig åt diverse möjliga och omöjliga definitionsförsök. Redan i inledningen kan man skönja hennes ledstjärna "närligt minskar behov av hämnd".

I det andra kapitlet behandlas teorier om relationen mellan offer och gärningsperson. Huvuduppgiften för teoretisk viktimologi är, om man får tro den framstående kanadensiske viktimologen Ezzat A. Fattah, att utveckla modeller och formulera teorier som kan förklara varför vissa blir offer och varför de utsätts för brott oftare än andra. Förklaringarna kan baseras dels på det individuella offret, dels på mera generella mönster. Grothe Nielsen påpekar att den teoretiska viktimologin befinner sig på pionjärstadiet och därför inte bör dömas för hårt. Hon framhåller vidare att den teoretiska viktimologin är präglad av övergången från den så kallade typologiseringen av offret, baserad på biologiska, psykologiska, fysiska eller situationella faktorer, till mera generaliserande förklaringar om offrets livsstil, aktiviteter osv. Författaren ägnar därefter några sidor åt att beskriva "viktimologins faders" – Benjamin Mendelsohn och Hans von Hentig – olika kategoriseringar av offer.

Von Hentigs typologier är spekulativa, och i en vidare utveckling av dessa teorier uppstår ett begrepp som får stora konsekvenser för speciellt kvinnor och barn som utsatts för våldtäkt och sexuella övergrepp. Begreppet är "victim precipitation", vilket Grothe Nielsen kallar "ofrets fremskyndelse". I fortsättningen används ordet "prêcipitation". Detta begrepp har utsatts för stark kritik, men Fattah försvarar det. Han menar att man måste skilja på provokation och prêcipitation. Provokation är en "exculpatorisk" grund och ett juridiskt begrepp medan prêcipitation är ett analytiskt-sociologiskt begrepp som skall förklara orsaken till viktimisering och inte orsaken till brottsligheten som sådan. Det hävdas vidare att detta begrepp inte har något förklaringsvärde i relation till brott begångna i näringsverksamhet och liknande. Viktimiseringen förekommer här som ett resultat av processer utan samband med offrens personliga handlingar och karaktär.

I kapitlets diskussionsavsnitt påpekas att Inkeri Anttila redan 1974 varnade för fokuseringen på brottsoffret. Anttila menar också att offret riskerar att ersätta gärningspersonen som syndabock och att kriminalpolitiska åtgärder kan komma att sättas in mot offret i stället för mot gärningspersonen. Faran att idealisera offren, t.ex. kvinnor och barn, och att demonisera gärningspersonen är påtaglig. Denna polarisering återkommer i kapitel tre där de empiriska offerundersökningarna behandlas.

Den officiella statistiken i olika länder bedöms inte ge en tillräckligt sann bild av brottslighetens verkliga omfattning. Mörkertalet är högt, och brottsoffret lyser med sin frånvaro. Syftet med offerundersökningarna är att råda bot på just detta. Grothe Nielsen redogör för olika lokala, nationella och internationella offerundersökningar. Trots att dessa har ett antal brister, t.ex. varierande svar beroende på vilket urval man gör och vilken metod man använder, tycker hon att offerundersökningarna ger en bättre bild än den som kriminalstatistiken lyckats förmedla. Våd urvalsmekanismen beträffar anser jag att det är viktigt att diskutera hur man skall definiera ett brottsoffer.

I kapitel fyra behandlas brottsofferjourer och liknande rörelser i olika länder. Organisationer på nationell och regional nivå har under senare år skapat riktlinjer för en rättfärdig behandling av de traditionella brottsoffren och offren för politisk och ekonomisk viktimisering. I de enskilda länderna har den nationella lagstiftningen förbättrat offrens ställning, och stödåtgärder har vuxit fram. Detta är enligt min åsikt Grothe Nielsens mest spännande kapitel och även det som ger upphov till flest frågeställningar. En sådan är huruvida vi önskar respektive vad som sker om vi ändrar balansen i rättegången. Medling är en form av tvistelösning som presenteras. Denna medling sker mellan gärningspersonen, offret och en tredje man, och förfarandet står utanför rättsväsendet.

Grothe Nielsen speglar på ett färgstarkt sätt bl.a. en traditionell indiansk ceremoni där problemlösning, försoning och "healing" är målet. Hon poängterar att just healingprocessen för brottsoffret samt försoningsprocessen mellan gärningspersonen, offret och samhället är något som saknas i det etablerade straffrättsliga systemet i dag. Kärnfrågan är enligt min mening huruvida man kan reformera straffsystemet och skapa en process som är inriktad på healing i stället för straff. Skulle detta över huvud låta sig göras i t.ex. våldtäktsmål? Dessutom är det viktigt att fråga sig vilken börda man skall lägga på offret vid en rättegång. Syftet är gott och framåtblickande men bör hanteras med största eftertänksamhet. Författaren avslutar kapitlet med att redogöra för olika kritiska synpunkter, såsom att många konflikter som har sin bakgrund i det sociala, ekonomiska eller politiska förhållandet i samhället manifesterar sig som konflikter mellan enskilda. Alternativa metoder i form av konfliktråd och medling kan bidra till att individualisera konflikterna och därmed konservera olikheterna i samhället. Hon pekar även på ett annat grundläggande problem, nämligen definitionen av offer och gärningsperson.

Annika Snare har lyckats "sy ihop säcken" i sjätte och sjunde kapitlet på ett mycket pedagogiskt sätt. I bokens sjätte kapitel framhåller hon att de senaste årtiondenas uppmärksamhet kring "offer" har haft stor betydelse både för de praktiskt verksamma och för dem som arbetar på det akademiska planet. I den vetenskapliga debatten diskuteras områdets avgränsning och dess anknytning till kriminologin. Problemställningen "offer" har på olika områden gett upphov till teoretisk och ideologisk oenighet.

Avgränsningsproblematiken är enligt författaren betydelsefull för bl.a. offerrörelserna, som för en kamp för offrets rättigheter. En följdfråga blir vilka politiska signaler som sänds ut av den offerbild som framkallas i den viktimologiska vetenskapen. Flera försök har gjorts att indela viktimologin i kategorier. Skiljelinjerna kan spåras tillbaka till områdets uppkomst. Mendelsohn och von Hentig pekade ut var sin väg. Den ena ledde till utvecklingen av ett brett orienterat intresse för offer i ett människoperspektiv medan den andra medförde att större vikt lades på brottsoffret i traditionell bemärkelse och hade nära anknytning till kriminologin. Denna söndring lever kvar. Inom viktimologin råder ett mycket nära förhållande mellan teori och praktik. Man kan se försöken att försvara och stödja offret på två olika sätt: 1. Man kan se på vem som skall betraktas som offer och därmed få ett viktimologiskt berättigande; 2. Man kan rikta in sig på de ideologiska och politiska hållningar som följer av att offren fått en mer framträdande plats på dagordningen.

De viktimologiska utvecklingslinjerna utgår från en vetenskapsteoretisk grund. Kunskapen om hur vi skapar och tillägnar oss vetenskap om offren kan relateras till praktiska och politiska ställningstaganden gentemot offren. Det är väsentligt att hålla fast vid statens och rättens roll i viktimiseringförloppet och inte enbart definiera brottsoffer med utgångspunkt i vad lagen anger som brott. Undersökningen av ett fenomen bör beakta alla tidigare processer som bidragit till att skapa vardagens verklighet som vi ser den.

Det framhålls att forskningen ibland används för att tona ner och ibland för att förstärka risken att utsättas för brott.

Snare ger en kort presentation av kriminologins respektive viktimologins utveckling och hänvisar till Fattah (*The New Victimology as Anti-Criminology*, 1993).

Viktimologin är omgjord från att ha varit en vetenskaplig gren till att primärt vara en kamporganisation och en politisk lobbyverksamhet för brottsoffren.

Medan kriminologerna har kämpat för en restriktiv definition av begreppet kriminalitet och en insnävning av kriminalitetens räckvidd, har de nya viktimologerna argumenterat för en mycket bred, så gott som allt omfattande definition av viktimisering och för ökad kriminalisering. Offerbegreppet mister en specifik och konkret mening då viktimisering blir i det närmaste synonymt med smärta och lidande. De nya viktimologernas begreppsapparat kan ses som ett försök att utvidga området för kriminalisering. Det primära är inte hjälp till brottsoffer utan omformning av straffsystemet, som inte anses slå hårt nog mot de kriminella. Vidare har den kriminalitet som skadar på individnivå fått hela intresset medan förbrytelser som skadar samhället ignoreras.

Den politiska manipulationen belyses i det sjunde kapitlet. Här ger Snare en träffsäker bild av hur man i USA vidtagit en rad åtgärder för brottsoffer, men trots detta utsätts fler människor än någonsin för brottslighet eller känner ångest inför den. Hon för fram Robert Elias förklaringsmodeller för detta (Elias, *Victims Still. The Political Manipulation of Crime Victims*, 1993). Av dessa uppmärksammas den offentliga uppfattningen om vilka brott som är allvarliga. Därmed utpekas vilka former av viktimisering som kräver offentlig uppmärksamhet. Vidare tas massmedias selektiva behandling av problemen upp. Man koncentrerar sig på det sensationella, den onde gärningspersonen och det försvarslösa offret. I stället borde det sättas frågetecken för samhällets och socialpolitikens underlåtenhet att ingripa. Under rubriken "En manipulerande offerpolitik" hävdas att en oseriös offerpolitik som inte angriper orsakerna till viktimisering främjar det allt mer reaktionära kriget mot brottsligheten.

Boken är lättläst och inspirerar till fortsatt tankeverksamhet. Den är skriven för att vara och den har också blivit en utmärkt lärobok för studerande i straffrätt och kriminologi. Det är därför självklart att den redan nu används som kurslitteratur i kursen viktimologi vid juridiska fakulteten i Lund.

Det märks att författarna är erfarna och kunniga undervisare i kriminologi och rättssociologi. Detta kunde också märkas då de medverkade vid ett seminarium i Lund under hösten 1998. Vid detta diskuterades bokens centrala delar vid ett uppskattat seminarium med studenterna.

Helén Örnemark Hansen
Lunds Universitet

Financial Havens, Banking Secrecy and Money-Laundering, Issue 8 of the UNDCP Technical Series, United Nations, New York, 1998.

Financial Havens, Banking Secrecy and Money-Laundering (heretter FH) er ført i pennen av Jack A. Blum, Michael Levi, Thomas Naylor og Phil Williams og er en rapport utført for UNs program mot hvitvasking (Global Programme against Money-Laundering). Den type rapporter som FH representerer kan lett bli trist og fantasiløs lesing som slår fast vedtatte "sannheter". FH må sies å representere avviket, rapporten er lærerik, skrevet med stor innsikt og "up to date". Det siste er i seg selv en prestasjon innen et felt som forandrer seg så raskt som hvitvaskingsproblematikken gjør. Det finnes nok litteratur på feltet som skriver som om Sveits og nummererte konti fortsatt var det heteste innen skatteparadis og hvitvasking.

Rapporten er liten og hendig ca. 70 sider. Den er spekket med praktisk informasjon og be-

skrivelser som gir et levende bilde av skatteparadisene, bank sekreterie og hvitvasking. FH preges av en viss akademisk distanse som hever den over mer journalistiske fremstillinger. Viktig er rapportens grunnsyn: at de ulike ledd i hvitvaskingen i seg ikke er kriminelle, men sluttresultatet / hensikten og at vaskingen består i å benytte seg av finansielle instrumenter og institusjoner som er opprettet for å tjene legale formål.

Men det er flere aspekter rapporten ikke tar for seg, som selvsagt burde vært behandlet i en mer utførlig avhandling om temaet. FH tar ikke for seg mer teoretiske problemstillinger, den er typisk brukervennlig i så måte. Den tar i liten grad opp ulike spørsmål om reguleringens og kontrollens grenser og kostnader og spørsmålet om ønskeligheten av strengere regulering på feltet. Rapporten anbefales tross dette for både akademikere innen feltet og praktikere. Den kan bestilles fra UNs internasjonale senter i Wien (Office for Drug Control and Crime Prevention) telefon: (43-1) 26060-5001.

Paul Larsson

Universitetet i Oslo